

Másik módja volt az emlékezet próbájának az ugynevezett villámkérdések feladása. Marót Miklós gazdag változatosságban állította össze a villámkérdések sorozatait. Pl. régi földrajzi nevek mai megfelelője. Négy könyv közül, amelyeknek címe hasonló témakörre utal, meg kell találni azt az egyet, amely nem szakkönyv, hanem szépirodalmi mű, tehát a címe félrevezetheti a szakozó könyvtárost.

A memóriát is foglalkoztatta az a gyakran alkalmazott feladattípus, hogy egy lexikon, vagy mutató címszávaiból olvastunk fel, s folytatni kellett a sort, természetesen ugyanannak a kézikönyvnek ugyanabból a kiadásából.

A vetélkedőben részt vevő valamennyi könyvtár kapott egy-egy sztereo lemezjátszót. A középöntőbe bekerült hat könyvtár ezenkívül egy-egy egyedi képzőművészeti alkotást (festmény, dombormű), a döntő három résztvevője még egy-egy színes televíziós készüléket. Az első díj pedig ezen felül külföldi társasutazás volt a felnőtt csapatnak és zánkai üdülés a gyerekcsapatnak. A döntőbe Ózd, Szentes és Szarvas csapata került be. Végreeredményben megfordult a sorrend: Szarvas győzött, Szentes a szoros második helyet, Ózd város szakszervezeti könyvtára pedig a harmadik helyet kapta.

Meggyőződésünk, hogy a vetélkedősorozat résztvevői nemcsak a nyeregményekkel lettek gazdagabbak, hanem új szempontokat is kaptak a könyvtári tájékoztató munkához. S ebben része lehetett minden könyvtárosnak és minden olvasónak, aki a műsort figyelemmel kísérte.

A rádió vezetői értékesnek, hasznosnak találták a könyvtárak vetélkedőjét. A tanulságok alapján elkezdték a művelődési házak vetélkedőjének előkészítését. Kíváncsian várjuk a testvérhálózat műsorát.

A könyvtári kiállításokról – különös tekintettel az egyetemi könyvtárakra

VÉGH Ferenc

Az az érzésünk, hogy gazdagodó könyvtári szakirodalmunkban a kiállításrendezés mint könyvtári funkció nem kapott súlyához méltóan hangot, s ha igen, inkább csak a kisebb-nagyobb közművelődési könyvtárak vonatkozásában. Pedig többnyire egyetemi könyvtáraink is élnek a kiállítások adta lehetőségekkel. Jelen dolgozat célja nem is lehet más és több, mint hogy egy nagy egyetemi könyvtárnak - a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának - gyakorlatára és tapasztalataira hivatkozva a kiállítások hasznáról, a velük kapcsolatban felmerülő kérdésekről és feladatokról, célokról és lehetőségekről szóljon.

Bevezetóként állapítsuk meg hogy - bármennyire közhelyként hat is - minden kiállításnak határt szabnak az anyagi lehetőségek és a könyvtár térbeli kiképzése. Csakhogy: egy-egy kiállítás rendkívül szerény anyagi keretek között is megvalósítható, ha a munkatársak leleményessége kellő áldozatkészséggel párosul, s a különböző kiállítási formák helyes megválasztása a térbeli nehézségeket is legyűrheti. Bizonyos kiállítási "állószerzők"(ablók, állványok, tárlók, üvegszekrények stb.) egyszeri beszerzése hosszú távra megoldja a költségkihatásokat: esetenként saját könyvkötészeti erőkből kell csak a ablók behúzásáról (kasirozásáról), a tárlók belső lapjának borításáról gondoskodni. Az

éppen aktuális feliratok elkészítésére - amennyiben nem kívánunk vagy nem tudunk grafikumunkát fizetni - betűsablonok, készen kapható betűminták (akár többszöri) felhasználása kínálkozik megoldásként. Mindez rendkívül szerény pénzügyi keretek között is megvalósítható nem is túl munkaigényes, csupán némi áldozatvállalást igényel a munkatársaktól. Ami pedig a könyvtár térbeli lehetőségeit illeti, arra vonatkozóan a kiállítás szervező, rendező munkatársak leleményességére kell hivatkoznunk. A helyhez legjobban alkalmazható kiállítási forma helyes megválasztása döntő lehet a sikerben. Szűk előtér esetében kár lenne a tárlós megoldást erőltetni, hiszen a tablók állványon vagy a falakra akasztva kitűnően szolgálhatják a kiállítás céljait. Viszont tágas előtér, aula, olvasóterem vagy kölcsönzőhelyiség esetén hiba lenne lemondani a szekrényes, tárlós kiállítási lehetőségekről, mert kétségtelen tény, hogy egy eredetiben bemutatott, széthajtott könyv, reprodukció, műszaki rajz vagy egyéb tárgyi emlék többet mond a tablóra fesztett (rajzolt, fényképezett) ábránál.

Nyilvánvaló azonban, hogy a különböző kiállítási formákat mindenkor a kiállítás alkalma, tárgya és célja határozza meg. S nem utolsósorban azoknak a kiállítási objektumoknak mennyisége, amely a könyvtár rendelkezésére áll.

Nem kívánunk részletesen szólni azokról a - többnyire minden könyvtár tervében szereplő, évenként megrendezésre kerülő kiállításokról, melyeknek elsőrendű célja az olvasók tájékoztatása a könyvtár legújabb beszerzéseiről. Épp így elmellőznénk azoknak a kiállításoknak elemzését is, melyeket - jobb elnevezés híján - "protokolláris kiállításoknak" nevezünk, nem mintha kétségbe vonnánk a világnézeti nevelésben, politikai aktivitálódásban játszott szerepüket. Annyit talán megemlítenénk, hogy az elszűkülés veszélye ellen főleg ilyen alkalmakkor kell minden egyes kiállításnál újszerű megoldásokon törni a fejünket. Sokszor az ismétlődő (vagy részben ismétlődő) képanyag, dokumentáció változatos elrendezése emelheti a kiállítást a szokványos fölé. Végezetül csak megemlítjük azokat az alkalmi jellegű, rögtönzött kiállításokat melyek gyakorlatilag csak az adott alkalom közönségéhez szólnak (író-olvasó találkozó az író műveinek bemutatásával, egy-egy tudományos ülés szakirodalmának kiállítása sth.), s az alkalom gyors elmúlásával a kiállított művek is visszakerülnek a raktári polcokra így olvasónevelő, tájékoztató szerepük kérészetlenül.

Részletesen kívánunk foglalkozni azokkal a kiállításokkal - s most már konkrét példákra hivatkozva -, amelyek megrendezésével az egyetemi könyvtár az egyetemi képzést segítheti akár úgy, hogy a tandrendhez kapcsolódva, az illetékes tanszékkel (dékáni, tanulmányi hivatallal) konzultálva a tananyag szakirodalmára hívja fel a figyelmet, akár úgy, hogy olyan témakörökből renndezi el kiállítását anyagát, amelyek nem képezik ugyan az oktatás tárgyát, de többoldalu megvilágításuk szélesíti a hallgatók ismeretanyagát, vagy új, az egyetem tananyagához kapcsolódó ismeretet is közöl.

Az ilyen természetű kiállítások között feltétlenül különbséget kell tennük a kiállítás célja szempontjából. Vannak ugyanis olyan rendezvények a könyvtár életében, melyek egy-egy pontosan meghatározott szakág igényeihez igazodnak, viszont gyakori az olyan kiállítás is, amelynek rendezésekor az lebeg célul a könyvtár előtt, hogy a hallgatók általános műveltségét gyarapítsa. Először az utóbbi kiállításformáról beszélünk; nemcsak azért, mert ez a fajta minden egyetemi könyvtár számára felhasználható tapasztalatokkal szolgál, hanem azért is mert ez a gyakrabban előforduló eset.

Korunk két, egymásnak látszólag ellentmondó jellemzője a specializálódás és az integráció. E két jelenség az egyetemi oktatás területén a "két kultúra" vagy - népszerű nevén - a "szakbarbárság" megnyilvánulásaként tapasztalható. Ugyanakkor senki sem tagadja - s ez már a változó tananyagban is megmutatkozik -, hogy a matematika szerepe megnőtt a nyelvtudományban, hogy a műszertervező vagy építész nem lehet meg képzőművészeti-iparművészeti műveltség nélkül, hogy a természettudományos eredmények alkalmazása egyre több szerepet kap a műszaki gyakorlatban - hogy az orvostudományok integrálódásáról ne is szóljunk. Ezért azután minden egyetemi könyvtár általános értelemben is nagy kulturális feladatot vállal magára, amikor saját egyetemének elfogadott tanmenetéhez lazán vagy egyáltalán nem kapcsolódó témakörből, a tantervet mintegy kiegészítve, olyan általános kulturális, politikai, sport- stb. anyagból rendez kiállítását, amely feltétlenül többletet jelent a hallgatók ismeretei vonatkozásában. Többletet jelent különösen akkor, ha a tanterv szövegében nem szerepel, de szellemében feltétlenül benne van, mint pl. az építészmérnökhallgatók művészeti képzése. Ezt kitűnően egészíti ki a könyvtár képzőművészeti tárgyú kiállításai.

Szerencsés gondolat volt "A könyv a képzőművészetben" című kiállítás, amelyet az ünnepi könyvév alkalmával rendezett a BME Központi Könyvtára. Szerencsés, mert kitűnően szolgálta a hallgatók esztétikai művelődését, s ugyanakkor a könyv szeretetére is nevelt. Színes reprodukciókkal mutatta be a látogatóknak, hogy a változó korok változó művészi formanyelvén megfogalmazva hányszor és milyen különböző helyzetben jelent meg az írás, az írott mű, a könyv a képzőművészet különböző megnyilatkozásában: szoborban, reliefben, grafikában, képen. Az ötlet termékenyítő: más hazai és külföldi példák nyomán továbbfejleszhető lehet. Elképzelhető olyan kiállítás, amelyen az egyetemi könyvtár könyv- és folyóiratanyagának, rajz- vagy képgyűjteményének, fényképtárának felhasználásával a sport, a zene, a tanulás vagy - műszaki egyetemről lévén szó - az egyes műszaki létesítmények (különböző gépek, szerkezetek, épületek, hidak stb.) művészi értékű megörökítését mutatják be a hallgatóknak. Az ilyen természetű kiállításoknak közvetlen hatásukon kívül még olyan - általános - hasznuk is lehet, hogy a könyvtárat eddig csak szakmai érdeklődésből felkereső hallgató előtt a könyvtár állományának előtte eddig rejtett anyaga is feltárul, érdeklődése esetleg az ilyen természetű kiadványok felé is fordul.

Általános, nem alkalomhoz kötött, kiállítási téma volt a könyvtárunkban a Körkép címen megrendezett tárlat is, amelyen a XX. század világirodalmának magyar nyelven megjelent és könyvtárunkban is megtalálható könyvanyagát tártuk a hallgatók elé. Az országok szerint csoportosított szépirodalmi anyag rendkívül sok hallgatót mozgított a szépirodalmi könyvek szabadpolca felé, mert a tárlókba kitett könyvek mellé a lehetőség szerint a szerzők fényképeit, magyar vonatkozású adataikat ismertető megjegyzéseket, dokumentációt (kritika, riport, képekkel illusztrált beszélgetés stb.) helyeztük el; ha szindarabról szóltunk, a darab magyarországi bemutatásról beszámoló fényképanyaggal, ha filmről, a filmről vett jelenettel illusztráltuk a művet. Nyilvánvaló, hogy teljességre törekedni képtelenség lett volna, különösen egy műszaki egyetemi könyvtár esetében. De a figyelem felkeltésére elegendő volt: olvasótermi és kölcsönzési statisztikánk mutatta az olvasókedv hirtelen emelkedését a kiállítás időszakában és közvetlenül utána. Ugyanez volt a tapasztalatunk a Maxim Gorkij születésének 100. évfordulója alkalmával rendezett kiállításunk során is.

Már közelített a műszaki egyetemi hallgatók érdeklődési köréhez, de éppen a műszaki és humán tudományok kapcsolatára utalt az a kiállítás, amely a tudományos-fantasztikus irodalom kérdései körül fellobbanó érdeklődés és hazai viták időpontjában került megrendezésre könyvtárunkban Álom és valóság címmel. A nagy gonddal válogatott anyag kettős célt szolgált. Egyrészt azt kívánta bizonyítani, hogy egy-egy műszaki-tudományos megérzés, zseniális elképzelés, "álom" milyen hosszú és fáradságos munka, tanulás, megoldási kísérlet nyomán jut el a "valóság" stádiumába, tehát az áldozatos, megretlen kedvű, a nehézségeket mindenkor legyűrő emberi munka apoteózisa kívánt lenni. Másrészt alkalmat adott a kiállítás annak bemutatására is, hogy a korukat évszázadokkal megelőző, műszaki kérdések iránt élénk érdeklődést tanúsító "humán elmék" hányszor "álmodták meg" századunk valóságát. Kitünő lehetőség kínálkozott arra, hogy Verancius Faustus lánchid-terve mellett a pesti Lánchid, szalaghidjának képe mellett pedig Erzsébet-hidunk fényképét állítsuk ki, de egymás mellett szerepeltek Leonardo ejtőernyő-elképzelései és mai megvalósításuk. Verne híres "hódító Robur"-jának és "Némó kapitányának" járművei a legmodernebb repülőgépek és tengeralattjárók képeivel, Cyrano de Bergerac képzeletbeli holdutazásának rajzai az első megvalósult Holdra-szállás és a holdautó valóban fantasztikus képeivel. Nyilvánvaló, hogy könyvtárunk anyaga elsősorban a műszaki élet eredményeinek tükrözésében volt gazdag, de lehetőségeink szerint más (biológiai, gyógyító stb.) egykor fantasztikusnak tűnt, ma már megvalósult álom bemutatására is vállalkoztunk. Természetesen a "sci-fi"-irodalom hazai és külföldi köteteiből is berendeztünk néhány tárlót Poe fantasztikus novelláitól Jókai A jövő század regényé-n keresztül a legújabb magyar, szovjet és nyugati fantasztikus regényekig.

Történeti szempontu kiállításaink mindenkor nagy látogatottságnak örvendtek. Minden emberben él a vágy: megismerni történelmünk, kulturánk multjának egy-egy kevésbé felderített szakaszát. Ezért alkalmanként arra törekedtünk, hogy - szem előtt tartva a hallgatóság összetételét - könyvtárunk lehetőségeinek megfelelően feltárjunk valamit a magyar mult, a magyar műszaki alkotások és alkotók történetéből. E kiállításoknak volt teljesen általános művelődési aspektusa is. Ilyen szempontból keltett érdeklődést az a gazdag tárlat amelynek során régi műszaki tárgyú könyveket mutattunk be. Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben könyvtárunk állományára támaszkodtunk kizárólag, de a tematikus elrendezés, a külföldi könyvek csoportosítása, a régi magyar természettudományos könyvek kiemelése nemcsak hasznosnak bizonyult, hanem nagy élményt is nyújtott a hallgatóknak. A magyar műszaki felsőoktatás történetének tablói és tárlói pedig jórészt eddig ismeretlen anyagot tártak a látogatók elé, s nemcsak a hallgatók, hanem a szakemberek számára is új ismeretekkel szolgáltak. Rendkívül érdekes volt a selmeci Académia, az Institutum Geometricum, a József Ipartanoda tanáraival, taneszközeivel, tankönyveivel, való megismerkedés, csakugy mint a 125 éves a Központi Könyvtár című kiállítás történeti anyagának áttekintése. Ezek az általános érdeklődésre számot tartó, mégis speciális elrendezésű kiállítások egyaránt eddig ismeretlen vagy feledésbe merült dokumentumokkal ismertették meg a hallgatóságot, célratoró válogatásu könyv- és folyóiratanyagukkal nemcsak a magyar történeti, hanem a magyar műszaki mult emlékeit is bemutatták.

Külön helyet kell kapniok azoknak a kiállításoknak, amelyek kilépve az általánosság köréből egy-egy alkalom (évforduló, haláleset stb.) kapcsán hozzák közelebb hallgatóságunkhoz kiemelkedő műszaki alkotónk, tudósunk, kuta-

tónk - legtöbb esetben egyetemünk volt professzora - életművét. Elég, ha olyan neveket sorolunk fel, amelyet egyuttal kiállításaink címét is jelölnek: Kandó Kálmán, Pattantyus Á. Géza, Wartha Vince. Ezek a kiállítások túlléptek a szokványos életrajzi megemlékezések színvonalas, de meglehetősen szokványos szintjén. Nemcsak a fellelhető életrajzi dokumentumokat mutatták be (tárgyi, személyi emlékek, fényképek, bizonyítványok stb.), hanem mindenkor kitértek azokra az eredményekre is, melyek napjainkban tovább élnek, melyek megtermékenyítően hatottak a magyar és nemzetközi tudományos életre. Disszertációik, szabadalmaik, találmányaik, kidolgozott elméleteik leírása, tanulmányaik, tankönyveik sora már közvetlenül kapcsolódott a műszaki egyetemi oktatáshoz, s ugyanakkor fájdalmas hiányt is pótol. Azt a hiányt ugyanis, melyet a mindmáig megoldatlan technikatörténeti oktatás kérdése jelent. Többször, többen irtak már arról, hogy a modern műszaki eredmények megértése és megbecsülése, a fejlődés gondolatának megizmosítása, a töretlen munka elvének munka- és életelvvé állítása elképzelhetetlen a nagy alkotók életének, a nagy alkotások születésének, a technika- és tudománytörténetnek ismerete nélkül. E kérdések tantervi oktatása egyelőre különböző buktatók miatt egyre késik. A könyvtár vezetősége úgy érezte, hogy a maga sajátos eszközeivel siet a probléma megoldása elé: a kiállítások kitűnő alkalmat jelenthetnek a hiányzó technikatörténeti oktatás egy-egy fejezetének pótlására. Mert ha nem pótolják is a szöveges előadást, a nyomtatott könyvet vagy sokszorosított jegyzetet, melynek ismeretanyagát megtanulhatják, könyvtárunkba elraktározhatják a hallgatók, a kiállítások élményszerűségükkel valamelyest helyettesíthetik a rendszeres oktatást.

Ugyanilyen célból érdemel említést az a kiállításforma, melyet egy-egy műszaki-technikai alkotás évfordulója ihlet. Könyvtárunkban a közelmúltban két ilyen rendezvény is szerepelt a kiállítási tervben s mindkettő meg is valósult: a 150 éves a magyar gőzhajózás és a 100 éves a Fogaskerekű Vasut című. Az elsőnek gerinc a Carolina gőzhajó üzembeállításának története alkotta, de természetesen a korabeli és azt megelőző magyar kísérleteket is bemutatva a balatoni és dunai hajózás egyes epizódjaira is kitérve, kiemelve Széchenyi István érdemeit, kiállítva fotókópiák segítségével a korabeli budai és bécsi napisajtó híradásait, az irodalmi megemlékezéseket, naplókat és természetesen a hajó, a Carolina tervrajzát, szerkezeti rajzait. Ez utóbbi tényezőt azért emeljük ki, mert a fogaskerekű vasut fejlődését, kialakulását, megvalósításának, korszerűsítésének egyes fázisait is a lehetőségek szerint eredeti (vagy fotókópiákban, xerox-másolatokban elérhető) szakdokumentációval illusztrálva a műszaki egyetem hallgatók szakmai érdeklődését is kívántuk szolgálni. Mert rendkívül érdekesek lehetnek ugyan a korabeli felvételek, az irodalmi utalások, a sajtó beszámolóí, a műszaki alkotást méltató megemlékezések, részletes tanulmányok, esetleg könyvek: a műszaki hallgatóság számára azonban egy-egy szerencsésen kiválasztott rajz, metszet, ábra minden képnél világosabban beszél egyrészt az adott műszaki alkotás (gőzhajó, fogaskerekű) megszületésének körülményeiről, a kor technikai ismereteiről, technológiai eljárásairól (tehát: a technikatörténetről!), másrészt kitűnően érzékelteti az elmúlt időszak alatt lezajlott hatalmas tudományos és műszaki fejlődést. A "Svábhegyi Vaspálya" 100 esztendő gőzmozdonya vagy a Carolina gőzhajó lapátkerekének fényképe, metszete megmosolyogtatja, de ezek részletekre is kiterjedő műszaki rajza komoly tanulságok levonására is készíti a mai látogatót.

S ha az előbb hangsúlyoztuk azt a fontos szerepet, amelyet a könyvtári kiállítások a hallgatók technikatörténeti oktatásának területén betölthetnek, nem

mehetünk el szó nélkül a kiállítások módszertani - didaktikai szerepe mellett sem. Ma, amikor világszerte egyre jobban előtérbe kerül a komoly műszaki berendezést, nagy költséget, ujszerű építészeti megoldásokat is követelő audiovizuális oktatás kérdése, feltétlenül meg kell említenünk, hogy a jól szervezett, gondosan előkészített, a fejlődés elvét megvalósító, körültekintően feltárt anyagu kiállítás - esetleg szakszerű vezetéssel párosítva - ebben a kérdésben is segítheti az egyetemi oktatást. Sajnos erre a lehetőségre oktatóink még nem figyeltek fel eléggé. Elképzelhető lenne ugyanis, hogy az érdekelt tanszékek egy-egy tanulócsoporthoz, tanulóközösséghez, kollégiumi egység számára szervezett kiállításlátogatást kezdeményeznének, s akár egy-egy felkészült könyvtári munkatárs, akár az illető kérdés oktató-szakértője vezetésével "termenkivüli" órát tarthatnának a hallgatóknak. Ezekből a "rendhagyó órákból" egyaránt tanulnának a hallgatók, de a kiállítást rendező könyvtárak munkatársai is, a tanulságok közös levonása pedig még színvonalasabb, még célratörőbb, még eredményesebb kiállításokban realizálódhatnék.

A főiskolai könyvtárak művelődéstörténeti feladatairól

VICZIÁN János

A főiskolai könyvtárak közismert célja az oktató-nevelő munka irodalommal ellátása és a tanári kar tudományos tevékenységének szakirodalmi biztosítása.

Lenne, vagy inkább kellene, hogy legyen ezen kívül olyan feladatuk is, hogy a jövő számára megőrizzék a helyi, napjainkban értéktelennek tűnő, de a későbbiekben pótolhatatlan dokumentumokat, melyek hiányát majdan nemcsak a főiskola, hanem a művelődéstörténeti kutató is szomorú lemondással veszi tudomásul. Nevezetesen a főiskola s a diákok kiadványairól, diplomamunkáik megőrzéséről van szó. Néhány helyi kezdeményezés nem zárja ki annak szükségességét, hogy egységes elv alapján, rendeletileg biztosítsák a könyvtár jogát a tiszteletpéldányokra tartalmukról vagy formájuktól függetlenül, ha azok a főiskola vagy hallgatóinak sokszorosítványai. A főiskolai könyvtáraknak gyűjteniük kellene a főiskola életével, működésével foglalkozó egyéb dokumentumokat is (pl. lapkivágatokat, fényképeket, plakátokat, a hallgatók említett diplomamunkáit és diákköri pályázatokon díjat nyert dolgozatait, stb.).

Külön figyelmet érdemelne a diáklapok és a hallgatók első igényesebb szakmai próbálkozásai. Jelentőségüket csak az tagadhatja, aki felszínes általánosítással fejlődésképtelennek, szellemileg alkotóképtelennek tartja a ma főiskolás ifjúságát, megjósolván, hogy "ezekből a hosszuhajukból" Arany, Bolyai, Kandó, Petőfi, Semmelweis, Tessedik ugysem lesz. Mintha Ady, Mórá, Juhász Gyula, stb. korai írásait nem a diáklapokban találhatnánk meg.

A hallgatók kiadványainak ma nincs központi gyűjtőhelye, nem jutnak el még az Országos Széchényi Könyvtárba sem. A fővárosi és vidéki helyismereti gyűjtemények ezeket (mivel nem várospolitikával foglalkoznak) nem szerzik